

quoniam in Tusculanum ire constituit, paulum requiescet, dum se calor frangat: & nos ipsi, quoniam id temporis est, valetudini demus operam.

Placuit sic omnibus. Tum Scævola, Sane, inquit, vellem non constituiissem, ²⁸ in Tusculanum me hodie venturum esse, Lælio: libenter audirem Antonium: & cum exurgeret, simul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi molestus fuit, quod jus nostrum civile pervellit, quam jucundus, quod se id nescire confessus est.

²⁷ deus ille noster Plato, cum in Piræum
²⁸ Socrates venisset ad Cephalum locupletem,
²⁹ & festivum senem: quoad primus ille sermo
non haberetur, adeit in disputando senex;
³⁰ deinde cum ipse quoque commodissime locutus
esset, ad rem divinam dicit se vel-
³¹ le discere: neque postea revertitur. Cre-
³² do Platonem vix putasse satis consonum
fore, si hominem id ætatis in tam lon-
³³ go sermone diutius retinisset. Multo ego
³⁴ fatius hoc mihi cavendam putavi in Scævola;

qui & ætate & valetudine erat ea,
qua meministi, & his honoribus, ut vix
satis decorum videretur, cum plures dies
esse in Crassi Tusculano: & erat primi
libri sermo non alienus a Scævola stu-
diis. Reliqui libri *reperdylos* habent, ut
scis. Huic joculariæ disputationi senem
illum, ut noras, interesse nolui. *Idem.*
²⁸ In Tusculanum] Aliam quandam agri
Tusculani partem intelligit, ab ea disjunctam
in qua crant. *Idem.*

D E
O R A T O R E,
L I B E R S E C U N D U S.

I. **M**AGNA nobis pueris; Quinte frater, si memoria tenes, opinio fuit, L. Crassum non plus attigisse doctrinæ, quam quantum prima illa puerili institutione potuisset: M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem, atque ignarum fuisse: erantque multi, qui, quanquam non ita se rem habere arbitrarentur, tamen, quo facilius nos incensos studio dicendi a doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent; ut, si homines non eruditi summam essent prudentiam atque incredibilem eloquentiam consecuti, inanis omnis noster esse labor, & stultum in nobis erudiendis patris nostri, optimi ac prudentissimi viri, studium videretur. Quos tum, ut pueri, refutare domesticis testibus, patre, & C. Aculeone propinquo nostro, & L. Cicerone patrio, solebamus; quod de Crasso pater, & Aculeo, ¹ quocum erat nostra matertera, quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum, & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus una ² decesserat, multa nobis de ejus studio doctrinæque sæpe narravit: cumque nos cum consobrinis nostris, Aculeonis filiis, & ea disceremus, quæ Crasso placerent, & ab his doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud sæpe intelleximus (cum essemus e-iusmodi, quod vel pueri sentire poteramus) illum & Græce sic loqui, nullam ut nosse aliam linguam videretur, & docto-

¹ Quocum erat nostra matertera] Qui matris nostræ sororem habebat in matrimonio. *Præfatus.*

² Decesserat] Id est, itineri se commiserat; non autem, ut quidam interpretantur,

mortuus fuerat: Cicero enim ille patruus, in patriam redux, narrabat, quemadmodum Antonius Athenis & Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus dedisset. *Idem.*

doctoribus nostris ea ponere in percontando, eaque ipsum omni in sermone tractare, ut nihil esse ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio vero, quamquam sæpe ex humanissimo homine, patruo nostro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis, vel Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus dedisset; tamen ipse adolescentulus, quantum illius incantis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo sæpe quæsi. Non erit profecto tibi, quod scribo, hoc novum, (nam jam tum ex me audiebas) mihi illum ex multis, variisque sermonibus, nullius rei, quæ quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare possem, rudem aut ignarum esse visum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quam illa despiciere, & nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre: Antonius autem³ probabiliorum hoc populo orationem fore censebat suam, si omnino didicisse nunquam putaretur: atque ita se uterque graviorem fore, si alter contempnere, alter ne nosse quidem Græcos videretur. Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus, neminem eloquentia, non modo sine dicendi doctrina, sed ne sine omni quidem sapientia, florere unquam & præstare potuisse.

II. Etenim cætera fere artes se ipsa per se tuentur singula: bene dicere autem, quod est scienter, & perite, & ornate dice-

³ Probabiliorum hoc populo] Ut se habet vulgata lectio, vox hoc eodem sensu, quo eo ponitur adverbialiter: sed utraque semper comparativis præponitur, ut sæpe apud Ciceroem habes hoc facilius, hoc magis, hoc inferiores &c. Adde etiam, quod hoc semper habet vel præcedentem, vel sequentem particulam quod, vel quia, sed in hoc loco vox hoc postponitur comparativo, & non aliam habet particulam, quam si, infrequentem. Facili igitur mutatione locum sic licet restituere; Antonius autem probabiliorum huic populo orationem fore censit suam, si, &c. lute populo, id est, populo Romano. Nota hæc est, & vulgata Cicerois locutio. Sic l. 1. c. 51. qui in hoc po-

pulo foreque versamus. Omnem autem dubitationem opinor, eximet l. 2. c. 36. ubi sine dissimulationis rationem reddens Antonius dicit: semper ego existimavi iucundiores & probabiliores huic populo orationem fore, &c. Pezæus.

⁴ Bene dicere autem... cuius terminis septa renatur] Lambinus legit septimo: quod verissimum puto. Dicere enim est modus infinitivus substantivæ acceptus, & neutrius generis. Immo quod neutrius est generis; vox igitur septa femini generis ferri non potest. Pezæus. Si vera lectio est, septa; ori intelligitur, ex illis antecedentibus: Et egim cetera fere artes. Anonymus.

dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia, quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profiteretur; aut eloquentiæ nomen relinquendum est. Quare equidem & in nostra civitate, & in ipsa Græcia, quæ semper hæc summa duxit, multos & ingeniis, & magna laude dicendi sine summa rerum omnium scientia fuisse fateor: talem vero existere eloquentiam, qualis fuerit in Crasso, & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuisse confirmo.

Quo etiam feci libentius, ut eum sermonem, quem illi quondam inter se de his rebus habuissent, mandarem literis; vel ut illa opinio, quæ semper fuisset, tolleretur, alterum non doctissimum, alterum plane indoctum fuisse: vel ut ea, quæ existimarem a summis oratoribus de eloquentia divinitus esse dicta, custodirem literis, si ullo modo assequi, completique potuissem: vel mehercule etiam ut laudem eorum jam prope senescentem, quantum ego possem, ab oblivione hominum, atque a silentio vindicarem. Nam si ex scriptis cognosci ipsi suis potuissent, minus hoc fortasse mihi esse putassem laborandum. Sed cum alter non multum, (quod quidem extaret,) & id ipsum adolescens; alter nihil admodum scripti reliquisset: deberi hoc a me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem.

Quod hoc etiam spe aggredior majore ad probandum, quia non de Servii Galbæ, aut C. Carbonis eloquentia scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, si quid velim, nullius memoria jam repellente: sed edo hæc iis cognoscenda, qui eos ipsos, de quibus loquor, sæpe audierunt; ut duos summos viros, iis qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti sint, vivorum & præsentium memoria teste, commendemus.

III. Nec vero te, carissime frater, atque optime, rhetorici nunc quibusdam libris, quos tu agrestes putas, insequor

Tom. I.

D d

ut

ut erudiam. Quid enim tua potest oratione aut subtilius, aut ornatus esse? Sed quoniam siue iudicio, ut soles dicere; siue, ut ille pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore, a dicendo, & timiditate ingenua quadam refugisti; siue, ut ipse joculari soles, unum putasti satis esse non modo in una familia rhetorem, sed pene in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito propter eorum, qui de dicendi ratione disputarunt, jejunitatem bonarum artium possit illudi. Nihil enim mihi quidem videtur in Crassi, & Antonii sermone esse præteritum, quod quisquam summis ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrina, maximo usu cognosci, ac percipi potuisse arbitraretur: quod tu facillime poteris iudicare, qui prudentiam, rationemque dicendi per te ipsum; usum autem per nos percipere voluisti. Sed quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus, omiſsa nostra adhortatione, ad eorum, quos proposuimus, sermonem, disputationemque veniamus.

Postero igitur die, quam illa erant acta, hora fere secunda, cum etiam tum in lecto Crassus esset, & apud eum Sulpicius sederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catulus senex cum C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, commotus Crassus surrexit; omnesque admirati, majorem aliquam esse causam eorum adventus suspicati sunt. Qui cum inter se, ut ipsorum usus ferebat, amicissime consalutassent, Quid vos tandem? Crassus; num quidnam, inquit, novi? Nihil sane, inquit Catulus. Etenim vides esse ludos. Sed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel molestos putes. Cum ad me in Tusculanum, inquit, heri vesperi venisset Cæsar de Tusculano suo, dixit mihi, a se Scævola hinc euntem esse conventum, ex quo mira quadam se audisse dicebat: te, quem ego toties omni ratione tentans ad disputandum elicere non potuissem, per multa de eloquentia cum Antonio disseruisse, & tanquam in schola prope ad Græcorum consuetudinem disputasse. Ita frater exoravit me ipsum, non quidem a studio audiendi nimis abhorrentem, sed

mehe-

mehercule verentem tamen, ne molesti vobis interveniremus, ut huc secum venirem. Scævola enim ita dicere ajebat, bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. Hoc si tu cupidius factum existimas, Cæsari attribues: si familiarius, utriusque nostrum. Nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat.

IV. Tum Crassus, Equidem, quæcumque causa vos huc attulisset, latarer, cum apud me viderem homines mihi carissimos, & amicissimos: sed tamen vere dicam; quævis mallem fuisset, quam ista, quam dicis. Ego enim, (ut, quem admodum sentio, loquar;) nunquam mihi minus, quam hesternum die, placui: magis adeo id facilitate, quam alia ulla culpa mea contigit; qui, dum obsequor adolescentibus, me senem esse sum oblitus: fecique id, quod ne adolescens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina aliqua continentur, disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod, transactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum venis-

sis. Tum Cæsar, Equidem, inquit, Crasse, ita sum cupidus te in illa longiore ac perpetua disputatione audiendi, ut, si id mihi minus contingat, vel hoc sim quotidiano tuo sermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta, plus quam ego apud te valere videantur, & te exorabo profecto, ut mihi quoque & Catulo tuæ suavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus licebit, non te urgebo, neque committam, ut, dum vereare ne tu sis ineptus, me esse iudices.

Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæsar, ex omnibus Latinis verbis hujus verbi vim vel maximam semper putavi. Quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quod non sit aptus: idque in sermone nostri consuetudine perlate patet. Nam qui aut, tempus quid postulet, non videt; aut plura loquitur; aut se ostentat; aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet; aut denique in aliquo genere, aut inconcinne, aut multus est; is *ineptus* esse dicitur. Hoc vitio cu-

D d 2

mula-

mulata est eruditissima illa Græcorum natio. Itaque quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio impoluerunt: ut enim quæras omnia, quomodo Græci *ineptum* appellent: non reperies. Omnium autem ineptiarum, quæ sunt innumerabiles, haud scio, an ulla sit major, quam, ut illi solent, quocumque in loco, quoscumque inter homines visum est, de rebus aut difficillimis, aut non necessariis argutissime disputare. Hoc nos ab istis adolescentibus facere, inviti & recusantes, heri coacti sumus.

V. Tum Catulus, Ne Græci quidem, inquit, Crasse, qui in civitatibus suis clari, & magni fuerunt, sicuti tu es, nosque omnes in nostra republica volumus esse, horum Græcorum, qui se inculcant auribus nostris, similes fuerunt: nec tamen in otio sermones hujusmodi, disputationesque fugiebant. Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipsa, ubi inambulamus, & palæstra, & tot locis sessiones, gymnasiorum, & Græcarum disputationum memoriam quodam modo commovent? aut importunum tempus in tanto otio, quod & raro datur, & nunc peroptato nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputationis alieni, qui omnes hi sumus, ut sine his studiis vitam nullam esse ducamus?

Omnia ista, inquit Crassus, ego alio modo interpretor, qui primum palæstram, & sedes, & porticus, etiam ipsos, Catule, Græcos, exercitationis & delectationis causa, non disputationis invenisse arbitror. Nam & seculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in his philosophi garrere coeperunt; & hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire, quam philosophum, malunt: qui simul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus & gravissimis disputantem philosophum omnes

§ *Discum audire*] Discus est moles ferri, vel plumbi, vel etiam lapidis, quam juvenes certant ultra metam aliquam, & sine neptas voluptates propentior est, quam ad utilia. *Proseus.*

descripsit Homerus *Odyss.* lib. VIII. Discum, quam philosophum audire malle, non sine proverbii specie dicitur de eo, qui ad

omnes unktionis causa relinquunt. Ita levissimam delectationem gravissimæ, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis esse, assentior: verum otii fructus est, non contentio animi, sed relaxatio.

VI. Sæpe ex socero meo audivi, cum is diceret, socerum suum Lælium semper fere cum Scipione solum rusticari, eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe, tanquam e vinculis, evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos, & ⁶ umbilicos ad Cajetam, & ad ^{*} Laurentum legere consueisse, & ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Sic enim se res habet: ut, quemadmodum volucres videmus procreationis atque utilitatis suæ causa fingere & construere nidos; easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui causa, passim ac libere solutas opere volitare: sic nostri animi forensibus negotiis, atque urbano opere defessi, gestiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura ac labore. Itaque illud, quod ego ⁷ in causa Curiana Scævola dixi, non dixi secus ac sentiebam. Nam si, inquam, Scævola, nullum erit testamentum recte factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium testamenta tu scribes unus. Quid igitur? inquam: quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi: Mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit. In qua permaneo, Catule, sententia; neque, cum huc veni, hoc ipsum nihil agere, & plane cessare, delectat.

Nam, quod addidisti tertium, vos eos esse, qui vitam insuavem sine his studiis putaretis, id me non modo non hortatur ad disputandum, sed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius, homo doctus, & perurbanus, dicere solebat, ea, quæ scriberet, neque ab indoctissimis; neque ab doctissimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse, ^{*} quam

⁶ *Umbilicos*] Id est, lapillos umbilicorum instar habentes. Quod noster hic vocat *conchas & umbilicos*, Val. Maximus lib. I. c. 8. vocat *conchulas & calculos*. *Peacius.*

^{*} *Laurentum*] Man. *Latrinum*

⁷ *In causa Curiana*] In oratione quam habui pro Curio, cujus causa exposita est libro superiore, cap. 30. *Prose.*

^{*} *Quam ipse*] Lamb. *quam ipse de se intelligi vellet; quo*

quam ipse; quo etiam scripsit, ⁸ *Persum non curo legere*: (hic enim fuit, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus:) ⁹ *Lelium Decimum volo*, (quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persum;) sic ego, si jam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud vos. Malo enim non intelligi orationem meam, quam reprehendi.

VII. Tum Cæsar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navasse operam, quod huc venerim. Nam hæc ipsa recusatio disputationis, disputatio quædam fuit mihi quidem perjuranda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio esse partes, ut de tota eloquentia disserat, quemque jamdudum Cotta & Sulpicius expectant?

Ego vero, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipse obmutescam, nisi prius a vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hic sitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat, Ego, inquit Julius, pro utroque respondeo: sic faciemus: atque ista quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres.

Hic Catulus arrisit: & simul, Præcisa, inquit, mihi quidem dubitatio est, quoniam neque domi imperaram; & hic, apud quem eram futurus, sine mea sententia tam facile promissit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt: & ille, Audite vero, audite, inquit. Hominem enim audietis de schola, atque a magistro, & Græcis literis eruditum: & eo quidem loquar confidentius, quod Catulus auditor accessit; cui non solum nos Latini sermonis, sed etiam Græci ipsi solent suæ

⁸ *Persum*] De quo in Bruto, cap. 26. Idem.

⁹ *Lelium Decimum volo*] Nescio, consultone, an errore in vulgatis editionibus comma post *Lelium* ponatur. Tam manifestum vero vitium non passus sum diutius Ciceroni adherescere. Quippe Cicero singulos singulis opponit, Decimum Persio, additque relationem *quem*, non *quos*. Omnes veteres editiones omittunt istud comma: in quo delendo nihil dubii est. Restat tamen alius nodus: nusquam enim *Decimus* cognomen est.

Sed præclare ad hanc rem facit, quod Cl. Spanhemius in suo tractatu de Re Nummaria observavit, nempe sepiissime prænomen postponi nomini gentis: sic in Dionysio Halicarn. habes *Πρω Αδελφου*, & *Γραμματικου*, l. 2. Antiq. Romanarum. Apud Dionem quoque, ipsiusque Ciceronem vir idem doctissimus observavit partilem ordinis mutationem. Porro Omphr. Panvinus in libro de Nom. Roman. dicit se legisse *Mantium Cæcilium*. Ergo *Lelium Decimus* idem valet, ac *Decimus Lelius*. Pearcius.

suæ linguæ subtilitatem elegantiamque concedere. Sed tamen, quoniam hoc rotum, quidquid est, sive artificium, sive studium dicendi, ¹⁰ nisi accessit os, nullum potest esse; docebo vos, discipuli, id, quod ipse non didici, quid de omni genere dicendi sentiam.

Hic posteaquam arriserunt, Res mihi videtur esse, inquit, facultate præclara, arte mediocri. Ars enim earum rerum est, quæ sciuntur. Oratoris autem omnis actio opinionibus, non scientia continetur. Nam & apud eos dicimus, qui nesciunt; & ea dicimus, quæ nescimus ipsi. Itaque & illi alias aliud iisdem de rebus & sentiunt, & judicant; & nos contrarias sæpe causas dicimus: non modo ut Crassus contra me dicat aliquando, aut ego contra Crassum, cum alterutri necesse sit falsum dicere; sed etiam ut uterque nostrum eadem de re alias aliud defendat, cum plus uno verum esse non possit. Ut igitur in ejusmodi re, quæ mendacio nixa sit, quæ sæpe ad scientiam non perveniat, quæ opinioniones hominum & sæpe errores aucupetur, ita dicam, si causam putatis esse, cur audiat.

VIII. Nos vero, & valde quidem, Catulus inquit, putamus; atque eo magis, quod nulla mihi ostentatione videris esse usus. Exorsus es enim non gloriose; magisque, ut tu putas, a veritate, quam a nescio qua dignitate. Ut igitur de ipso genere sum confessus, inquit Antonius, artem esse non maximam: sic illud affirmo, præcepta posse quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & ¹¹ ad excipiendas eorum voluntates. Hujus rei scientiam si quis volet magnam quandam artem esse dicere, non repugnabo. Etenim cum plerique temere ac nulla ratione causas in foro dicant; nonnulli autem propter exercitationem, aut propter

¹⁰ *Nisi accessit os*] Os in hoc loco confidentiam, audaciam & impudentiam quandam significat. Oportet, inquit, me pene esse impudentem, qui velim docere quod ipse nunquam didicerim: sed quoniam oratores audaciam hanc in laude ponunt, neque orator esse bonus quicumque potest, nisi sit idem ore durior, & paulo confidentior, agredieris sane ad dicendum, quid sentiam de

eloquentia. Præsteus.

¹¹ *Ad excipiendas eorum voluntates*] Fortasse, *ad excitandas*. Muret. Lambini Mss. habuit *captandas*: sed cave quid mures; illa enim vox idem valet ac hæc; ut in Horatii epist. lib. 1. ep. 1. v. 78.

Ponit vitiosas voluntates exaratas, Excipiuntque sentes, quos in vitioria mittant. Pearcius.

pter consuetudinem aliquam callidius id faciant; non est dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit quare alii melius quam alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is si non plane artem, at quasi artem quandam invenerit.

Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro atque in causis, ita nunc, quemadmodum ea reperireatur, possim vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi persuasi, quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfectio oratore præclarius. Nam, ut usum dicendi omittam, qui in omni pacata & libera civitate dominatur, tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus jucundius percipi possit. Qui enim cantus moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inveniri potest? quod carmen artificiosa verborum conclusione aptius? qui actor in imitanda, quam orator in suscipienda veritate jucundior? Quid autem subtilius, quam acutæ, crebraque sententiæ? quid admirabilius, quam res splendore illustrata verborum? quid plenius, quam omni rerum genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria oratoris est res, quæ quidem ornate dici graviterque debeat.

IX. Hujus est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia: ejusdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius, quis a vitiis acrius revocare, quis vituperare improbos asperius, quis laudare bonos ornatus, quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem levare mitius consolando?

Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoria, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia, nisi oratoris, immortalitati commendatur? Nam si qua est ars alia, quæ verborum, aut faciendorum, aut deligendorum scientiam profiteatur: aut si quisquam dicitur, nisi orator, formare orationem, eamque variare, & distinguere quasi quibusdam verborum sententiarumque insignibus: aut si via ulla,
nisi

nisi ab hac una arte, traditur, aut argumentorum, aut sententiarum, aut denique descriptionis atque ordinis: fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum esse, aut ei cum aliqua alia arte esse commune.

Sed, si in hac una est ea ratio atque doctrina: non, si qui aliarum artium bene locuti sunt, eo minus id est hujus unius proprium. Sed, ut orator de his rebus, quæ cæterarum artium sunt, si modo eas cognorit, (ut heri Crassius dicebat) optime potest dicere: sic cæterarum artium homines ornatus illa sua dicunt, si quid ab hac arte didicerunt. Neque enim si de rusticis rebus agricola quispiam, aut etiam, id quod multi, medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis diserte dixerit, aut scripserit, idcirco illius artis putanda sit eloquentia: in qua quia vis magna est in hominum ingeniis, eo multi etiam sine doctrina aliquid omnium generum atque artium consequuntur: sed, quod cuiusque sit proprium, etsi ex eo judicari potest, cum videris quæque doceant, tamen hoc certius nihil esse potest, quam quod omnes artes alia sine eloquentia suum munus præstare possunt, orator sine ea nomen suum obtinere non potest: ut cæteri, si disertis sint, aliquid ab hoc habeant; hic nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit.

X. Tum Catulus, Etsi, inquit, Antoni, minime impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuæ, patiere tamen, mihi que ignosces. Non enim possum, quin exclamem, ¹² ut ait ille in Trinummio: ita mihi vim oratoris cum exprimere subtiliter visus es, tum laudare copiosissime; quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet. Debet enim ad eam laudandam, ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro: tibi enim assentior, vestrum esse hoc totum, diserte dicere, idque si quis in alia arte faciat, cum assumpto aliunde uti bono, non proprio, nec suo.

Tom. I.

E e

At

¹² Ut ait ille in Trinummio] Ut ait servus in comœdia Plauti, quæ Trinummus inscribitur, actû III. Sc. 2. vers. 78.

At Crassus, Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit: nam hesterno sermone unius cuiusdam operis, ut ait ¹³ Cæcilius, remigem aliquem, aut bajulum, nobis oratorem descriperas, inopem quandam humanitatis, atque inurbanum.

Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos a te discipulos abducerem: nunc, Catulo audiente, & Cæsare, videor debere non tam pugnare tecum, quam, quid ipse sentiam, dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loquimur, in foro, atque in oculis civium constituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus esse præpositum. Nam Crassus heri, cum vos, Catule & Cæsar, non adessetis, posuit breviter in artis distributione idem, quod Gracii plerique posuerunt: neque sane quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit: duo prima genera quæstionum esse, in quibus eloquentia versaretur, unum infinitum, alterum certum.

Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo: Expetendane esset eloquentia: expetendine honores. Certum autem, in quo quid in personis, & in constituta re, & definita quæreretur: cuiusmodi sunt, quæ in foro, atque in civium causis, disceptationibusque versantur. Ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in consilio dando esse posita. Nam illud tertium, quod a Crasso tactum est, &, ut audio, ille ipse Aristoteles, qui hæc maxime illustravit, adjunxit, etiam si opus est, tamen minus est necessarium.

Quidnam? inquit Catulus, an laudationes? id enim video poni genus tertium.

XI. Ita,

¹³ Cæcilius] Nazione Insuber Gallus, professione comicus poeta. Quod servus fuisse, fervile nomen habuit *Staius*, ut notat Gellius lib. iv. cap. 20. Vixit Romæ, & comædiæ princeps habitus est ætate sua. Eum licet dicat Cicero malum Latinitatis auctorem, tamen ei primas inter comicos tribuit Volcatius Sedigitus, quod refert Gellius lib. xv. cap. 24. Ipse Tullius lib. de opt. gen.

Orat. cap. 1. videtur ipsi primum inter comicos locum dare. Sane apud Nonium in verbo *poscere* Varro principatum in argumentis Cæcilio dedit. In *argumentis Cæcilius poscit palmam*, in *Sæci Terentius*, in *sermonibus Plautus*. Claruit Cæcilius anno U. C. DLXXVII. De illo plura Vossius. *Idem*.

XI. Ita, inquit Antonius, & in eo quidem genere scio & me, & omnes, qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cum abs te est Popilia, mater vestra, laudata; cui primum mulieri hunc honorem in nostra civitate tributum puto: sed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem & ad præcepta esse revocanda. Ex his enim fontibus, unde omnia ornate dicendi præcepta fumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa desiderare, quæ ut nemo tradat, quis est, qui nesciat, quæ sint in homine laudanda? Positis enim iis rebus, quas Crassus in illius orationis suæ, quam ¹⁴ contra collegam censor habuit, principio dixit, *Quæ natura, aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus se vinci, posse animo a quo pati; quæ ipsi sibi homines parare possent, in iis rebus se pati vinci non posse*: qui laudabit quempiam, intelliget, exponenda sibi ^a esse fortunæ bona. Ea sunt, generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, cæterarumque rerum, quæ sunt aut corporis, aut extraneæ: si habuerit, bene his usum: si non habuerit, ^b sapienter caruisse: si amiserit, moderate tulisse. Deinde quid sapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid iuste, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit, aut tulerit. Hac, & quæ sint ejus generis, facile videbit, qui volet laudare quempiam: & qui vituperare, contraria.

Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium genus, quoniam inest in ratione rerum? non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerpendum.

Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis. Nam & testimonium sæpe dicendum est, ac nonnunquam etiam accuratius, ut mihi necesse

E e 2 fuit

¹⁴ *Contra collegam*] Cn. Domitium Ahenobarbum, Neronis imperatoris avatum, de quo dicebatur non esse mirandum, quod barbam haberet athenæam, cui os ferreum. ^a *Esse*] Lamb. *est natura & fortune*. ^b *Sapienter*] Lamb. *patienter*.
inimicitias. Vide Plinium lib. xvii. cap. 1. & Valerium Maximum lib. ix. cap. 1. *Idem*.
C. DLXXII. Cum L. Crasso graves exercuit

fuit in ¹⁵ Sex. Titium, seditiosum civem, & turbulentum: explicavi in eo testimonio dicendo, omnia consilia consulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro republica restitissim; quæque ab eo contra rempublicam facta arbitrarer, exposui. Diu retentus sum, multa audivi, multa respondi. Num igitur placet, cum de eloquentia præcipias, aliquid etiam de testimonio dicendis, quasi in arte tradere? Nihil sane, inquit Catulus, necesse est.

XII. Quid si (quod sæpe summis viris accidit) mandata sint exponenda, aut in senatu ab imperatore, aut ad imperatorem, aut ad regem, aut ad populum aliquem a senatu? num quia genere orationis in huiusmodi causis accuratiore est utendum, idcirco pars etiam hæc causarum numeranda videtur, aut propriis præceptis instruenda? Minime vero, inquit Catulus: non enim deerit homini diserto in eiusmodi rebus facultas, ex cæteris rebus & causis comparata.

Ergo item, inquit, illa, quæ sæpe diserte agenda sunt, & quæ ego paulo ante (cum eloquentiam laudarem) dixi oratoris esse, neque habent suum locum ullum in divisione partium, neque certum præceptorum genus, & agenda sunt non minus diserte, quam quæ in lite dicuntur, oburgatio, cohortatio, consolatio: quorum nihil est, quod non summa dicendi ornamenta desideret: sed ex artificio res ista præcepta non quarunt. Plane, inquit Catulus, assentior.

Age vero, inquit Antonius, qualis oratoris, & quanti hominis in dicendo putas esse historiam scribere? Si, ut Græci scripserunt, summi, inquit Catulus: si, ut nostri, nihil opus est oratore. Satis est non esse mendacem. Atqui, ne nostros contemnas, inquit Antonius, Græci ipsi sic initio scriptarunt, ¹⁶ ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso. Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confectio: cuius rei, memoriarque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium, pontificem maximum, res omnes fingulo-

¹⁵ Sex. Titium] Hic tribunus plebis fuit anno U. C. DCLV. Cum agraria lege lata plebem sibi veller demereri, consulem Antonium, qui hic loquitur, acrem habuit ad-

versarium. Julius Obsequens. Idem.

¹⁶ Ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso] De quibus in Bruto.

gulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, afferbatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, ii qui etiam nunc Annales maximi nominantur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Græcos ¹⁷ Pherecydes, ¹⁸ Hellanicus, ¹⁹ Acusilas fuit, aliique permulti; talis noster Cato, & Pictor, & Piso, qui neque tenent quibus rebus ornatur oratio, (modo enim huc ista sunt importata) & dum intelligatur quid dicant, unam dicendi laudem putant esse, breviter. Paululum se erexit, & addidit historiæ majorem sonum vocis vir optimus, Grassi familiaris, ²⁰ Antipater. Cæteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuerunt.

XIII. Est, inquit Catulus, ut dicis. Sed iste ipse Cælius neque distinxit historiam ²¹ varietate locorum; neque verborum colloctione, & tractu orationis leni & æquabili perpolivit illud opus; sed ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, superiores.

Minime mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc nostra lingua illustrata non est. Nemo enim studet eloquentiæ nostrorum hominum, nisi ut in causis atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti a causis fore-

¹⁷ Pherecydes] Atheniensis historicus, a quo dicitur Pherecyde Scyrio antiquiore, physico, & theologo; historiam primus oratione numeris soluta scripsit, Darii, Hyfaspis filii, temporibus, adeoque floruit circa Olympiadem lxxviii. Eusebium & Suidam, qui duos agnoscunt Pherecydas historicos, graviter errare observavit Scaliger; & recte probat Vossius lib. iv. de historicis Græcis cap. 4. Idem.

¹⁸ Hellanicus] Hellanici duo sunt. Alter Mitylenæus, sive Lesbicus, scripsit de antiquissimis gentium principibus, & alia quam plurima. Herodotum annis duodecim præcessit, ut ex Pamphila refert Gellius lib. xv. cap. xxiii. adeoque natus est anno i. Olympiadis lxxi. nec nisi octoginta quinque post annis obiit, ut testatur Lucianus in Macro-

bis. Alcer Milesius fuit. De utroque suo mense Vossius erudite disserit. Idem.

¹⁹ Acusilas] Argivus historicus; quævis facta numeris oratione Herodotus, eadem soluta scripsit; aut potius hujus carmina pedestrem in sermonem transtulit, & tanquam sua edidit, ut docet Clemens Alexandrinus lib. vi. Stromatum. Paulo ante Perfarum in Græcos expeditionem, hoc est, Olympiade circiter lxxxi. vixisse tradit Josephus lib. i. contra Apionem. Idem.

²⁰ Antipater] In Bruto, c. 26.

²¹ Varietate locorum] Id est, regionum; & ita Cicero in cap. sequenti, cum de Historiæ legibus sermo est, dicit, Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem. Pearcius.

forensibus, cum ad ceteras res illustres, tum ad scribendam historiam maxime se applicaverunt. Namque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in causis nihil omnino versatum esse accepimus: atqui tanta est eloquentia, ut me quidem, quantum ego Græce scripta intelligere possim, magnopere delectet. Et post illum Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facile vicit: qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur; et porro verbis aptus, & pressus, ut nescias, utrum res oratione, an verba sententiis illustrentur. Atqui ne hunc quidem, quanquam est in republica versatus, ex numero accepimus eorum, qui causas distantur: & hos libros tum scripsisse dicitur, cum a republica remotus, atque id quod optimo cuique Athenis accidere solitum est, in exilium pulsus esset. Hunc consecutus est Syracusius Philistus, qui cum Dionysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumpsit in historia scribenda, maximeque Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus. Postea vero, ²² quasi ex clarissima rhetoris officina, duo præstantes ingenio, Theopompus, & Ephorus, ab Ilocrate magistro impulsus, se ad historiam contulerunt: causas omnino nunquam attigerunt.

XIV. Denique etiam a philosophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille; post ab Aristotele ²³ Callisthenes, comes Alexandri, scripsit historiam: & hic quidem rhetorico pene more: ille autem superior leniore quodam sono est usus, & qui illum impetum oratoris non habeat: vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum omnium ²⁴ Timæus, quantum

au-

²² Quasi ex clarissima Rhetoris officina] Mf. Harl. 1. hunc ordinem verborum servat, ut scripta sua factis Alexandri Magni superiora esse predicaret. Odiolus Alexandro, quod divinos ipsi decerni honores distulisset, minimeque aule & assentantium accommodatus ingenio, intus in capite regis consuetudinis falso suspectus, ante totius interitum Olympiade cxxiii. Caricatus, lib. viii. Præfatus.

²³ Callisthenes] Olythius, Aristotelis non

modo discipulus, verum etiam confobrinus, ut narrat Laertius, tante fuit arrogantia, ut scripta sua factis Alexandri Magni superiora esse predicaret. Odiolus Alexandro, quod divinos ipsi decerni honores distulisset, minimeque aule & assentantium accommodatus ingenio, intus in capite regis consuetudinis falso suspectus, ante totius interitum Olympiade cxxiii. Caricatus, lib. viii. Præfatus.

²⁴ Timæus] Taurenensis in Sicilia na-

autem judicare possum, longe eruditissimus, & rerum copia & sententiarum varietate abundantissimus, & ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensem.

Hæc cum ille dixisset, Quid est, inquit, Catule, Cæsar? ubi sunt, qui Antonium Græce negant scire? quot historicos nominavit? quam scienter? quam proprie de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari desino, quod multo magis ante mirabar, hunc, cum hæc nesciret, in dicendo posse tantum. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans, horum libros, & nonnullos alios, sed delectationis causa, cum est otium, legere soleo. Quid * ergo est? fatebor aliquid tamen: ut, cum in sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambulem, fieri natura tamen, ut colorer: sic, cum istos libros ad ²⁵ Misenum (nam Romæ vix licet) studiosius legerim, sentio orationem meam illorum cantu quasi colorari. Sed ne latius hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipsi, qui scriperunt, voluerunt a vulgo intelligi. In philosophos vestros si quando incidi, deceptus indicibus librorum, quod sunt fere inscripti de rebus notis & illustribus, de virtute, de justitia, de honestate, de voluptate, verbum prorsus nullum intelligo: ita sunt angusti & concisis disputationibus illigati. Poetas omnino, quasi aliena quadam lingua locutos, non conor attingere. Cum his me (ut dixi) oblecto, qui res gestas, aut qui orationes scriperunt suas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluisse esse nobis, qui non sumus eruditissimi, familiares. Sed illuc redeo.

XV.

tus, trecentis circiter ante Christum annis floruit, regnante Agathocle: cui, ob indignum exilium, ulciscendi studio fuit præter modum infensus, adeo ut in huius principis rebus nullam, auctore Suida, fidem mereatur. Varia fuit de ipso veterum sententia: hic eximie laudatur a Cicero. Eum alii censent nullo delectu quilibet in suas historias insaruisse, Hefychiusque & Suidas eum γρηγορικῶς, animum collectivum, appellatum fuisse referunt. Longinus libro ²⁵ τριῶν ε-ψα: Timæum dicit sæpe frigidum, & ad pue-

ria delabi. Ait Diodorus Siculus propter intempestivas reprehensiones nuncupatum esse ἐπιτιμητικῶς, id est reprehensorem. Annos xcvi. vixit, esse Luciano in Macrobiis. Item.

* Quid ergo] Lamb. Quid ergo? Est, factor, aliquid tamen.

²⁵ Misenum] Misenus, mons Campaniæ: oppidum vocant Josephus & Orosius: a Misenio qui Æneam in Italiam secutus erat, nomen accepit. Virgilius Æneid. lib. vi. Idem.

XV. Videtisne, quantum munus sit oratoris historia? haud scio, an flumine orationis, & varietate maximum. Neque tamen eam reperio usquam separatim instructam rhetorum præceptis. ²⁶ Sita sunt enim ante oculos. Nam quis nescit, primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat; deinde ne quid * veri non audeat; ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo; ne qua similitudo? Hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus.

Ipsa autem exadificatio posita est in rebus & verbis. Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis, memoriaque dignis consilia primum, deinde acta, postea eventus expectantur, & de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari non solum quid actum, aut dictum sit, sed etiam quomodo: & cum de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipsorum non solum res gestæ, sed etiam, qui fama ac nomine excellent, de cuiusque vita, atque natura.

Verborum autem ratio, & genus orationis, fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens, sine hac judiciali asperitate, & sine sententiarum forensium aculeis persequendum est. Harum tot, tantarumque rerum videtisne nulla esse præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur? In eodem silentio multa alia oratorum officia jacuerunt, cohortationes, consolationes, præcepta, admonita, quæ tractanda sunt omnia disertissime: sed locum suum in illis artibus, quæ tradita sunt, habent nullum.

Atque in hoc genere illa quoque est infinita silva, quod oratori plerique (ut etiam Crassius offendit) duo genera ad dicendum dederunt. Unum, de certa definitaque causa, quales sunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus versantur: addat, si quis volet, etiam laudationes. Alterum, quod appellat omnes fere scriptores, explicat nemo, infinitam generis sine tempore, & sine persona, quæstionem. Hoc quid,

²⁶ Sita sunt enim ante oculos] Nescio an quod mox dicit: Hæc scilicet fundamenta ne redius legi debeat: ista sunt. Nam quo res sunt omnibus. Mur. feres illud sita? Conjecturam confirmat, * Veri] Vid. Man. Grut. ver.

& quantum sit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur. Si enim est oratoris, quæcumque res infinite posita sit, de ea posse dicere, dicendum erit ei, quanta sit solis magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de musicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere suscepto, reculare. Denique ei, qui proficitur esse suum, non solum de iis controverliis, ²⁷ quæ temporibus, & personis nota sunt, hoc est, de omnibus forensibus, sed etiam de generum infinitis quæstionibus dicere, nullum potest esse genus orationis quod sit exceptum.

XVI. Sed si illam quoque partem quæstionum oratori volumus adjungere vagam, & liberam, & late patentem, ut de rebus bonis aut malis, expetendis aut fugiendis, honestis aut turpibus, utilibus aut inutilibus, de virtute, de justitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de cæteris virtutibus, contrariisque vitiis, dicendum oratori putemus: itemque de republica, de imperio, de re militari, de disciplina civitatis, de hominum moribus: assumamus eam quoque partem, sed ita, ut sit circumscripta modicis regionibus.

Equidem omnia, quæ pertinent ad usum civium, morem hominum, quæ versantur in consuetudine vitæ, in ratione reipublicæ, in hac societate civili, in sensu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda esse oratori puto: si minus, ut separatim de his rebus philosophorum more respondeat, at certe ut in causa prudenter possit intextere: hiæc autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates constituerunt, locuti sunt, simpliciter & splendide, sine ulla serie disputationum, & sine jejuna concertatione verborum.

Hoc loco, ne qua sit admiratio, si tot, tantarumque re-

Tom. I.

F f

rum

²⁷ Quæ temporibus & personis nota sunt] Inuitatam hanc esse locutionem arbitratus est Lambinus, & legit *notate*; quod vehementer probat. Sic enim olim edidit Manutius, & sic Cicero in lib. 1. de Or. c. 31. distinguit infinitam quæstionem a finita,

quia illa non designatur temporibus ac personis. Sic in Parc. Orat. Alterum infinitum, nullis neque personis, neque temporibus notatum. Et alibi: Ita disceptationes eæ, quæ in iis controversiis oriuntur, quæ sunt certis personis & temporibus notatæ &c. Pearcius.

rum nulla a me præcepta ponentur, sic statuo. Ut in cæteris artibus, cum tradita sunt cuiusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora, aut similia sint, tradi non necesse esse: ut in pictura, qui hominis speciem pingere perdidicerit, posse eum cujusvis vel formæ, vel ætatis, etiam si non didicerit, pingere: neque esse periculum, qui leonem aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit: neque enim est omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici possunt, a doctore tradantur; sed qui primarum & certarum rerum genera ipsa didicerant, reliqua non incommode persequuntur: similiter arbitrator, in hac sive ratione, sive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentes, qui aut de republica, aut de ipsius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua statuendi potestate audiant, ad suum arbitrium movere possit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quaesitum esse quid dicat, quam Polycletum illum, cum Herculem fingebat, quemadmodum pellem, aut hydram fingeret, etiam si hæc nunquam separatim facere didicisset.

XVII. Tum Catulus: Præclare mihi videris, Antoni, potuisse ante oculos, quid discere oporteret eum, qui orator esset futurus; ²⁸ quid, etiam si non didicisset, ex eo, quod didicisset, assumeret. Deduxisti enim totum hominem in duo solum genera causarum; cætera innumerabilia exercitationi, & similitudini reliquisti. Sed videto, ne in istis duobus generibus hydra tibi sit & pellis: Hercules autem, & alia opera majora, ne in illis rebus, quas prætermittis, relinquuntur. Non enim mihi minus operis videtur de universis generibus rerum, quam de singulorum causis, ac multo etiam majus de natura deorum, quam de hominum litibus dicere.

Non est ita, inquit Antonius. Dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quam (id quod est majus) expertus. Omnium cæterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini

²⁸ Quid, etiam si non didicisset? Lambinum secutus sum, elegantiorumque cæteris orationem fore, si sic eam interpungas, &c. Idem.

Quid etiam, si non didicisset, ex eo, quod didicisset, assumeret. Vulgo Quid, etiam si &c. Idem.

mini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum, & politioris humanitatis experti. In causarum contentioni magnum est quoddam opus, atque haud sciam an de humanis operibus longe maximum: in quibus vis oratoris plerumque ab imperiti exitu & victoria judicatur: ubi adest armatus adversarius, qui sit & feriendus & repellendus: ubi sæpe is, qui rei dominus futurus est, alienus atque iratus, aut etiam amicus adversario, & inimicus tibi est: cum aut docendus is est, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad causam oratione moderandus: in quo sæpe benevolentia ad odium, odium autem ad benevolentiam deducendum est: qui tanquam machinatione aliqua, tum ad severitatem, tum ad remissionem animi, tum ad tristitiam, tum ad lætitiæ ad contorquendus. Omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum. Accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, ²⁹ plena veritatis. In his operibus si quis illam artem comprehenderit, ut, tanquam Phidias, Minervæ signum efficere possit; non sane, ³⁰ quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere discat, laborabit.

XVIII. Tum Catulus: Quo ista majora, ac mirabiliora fecisti, eo me major expectatio tenet, quibusnam rationibus, quibusve præceptis ea tanta vis comparatur: non quo mea quidem jam interfit, (neque enim ætas id mea desiderat, & aliud quoddam genus dicendi nos secuti sumus, qui nunquam

F f 2

fen-

²⁹ Plena veritatis? Id est, plena iis affectibus, quos non præ se fert, sed revera habet Orator. Quinſtil. Inst. Or. lib. 6. c. 2. Histronum affectus falsus vocat, Oratorum veros; additque, nec agamus (sc. nos Oratores) rem quasi alienam, sed assumamus illum dolorem. Vide etiam quæ de eadem re loquitur Noster in hujus libri c. 45. 46. 47. Idem.

³⁰ Quemadmodum in clypeo idem ille artifex? Metuo, ut sit hic locus integer. Per voces idem ille artifex significatur Phidias: num igitur hoc dicit Antonius, neminem sculpsorem laboraturum esse, quemadmo-

dum Phidias discat facere illa opera minora? Nihil minus: sed quemadmodum ipse discat. Emendandum igitur locum hoc modo censeo. Non sane, quemadmodum in clypeo, ut idem ille artifex, minora illa opera facere discat, laborabit: Indolis libæricæ voces ut & quemadmodum idem significare forsitan videbantur. Nunc vero posterior sententia priori bene respondet. Sensus autem est: Si quis possit efficere signum Minervæ, ut effecit Phidias, facile discet minora illa opera, quæ in clypeo erant, facere, ut idem Phidias facile didicit. Idem.

sententias de manibus iudicum vi quadam orationis extorsimus, ac potius placatis eorum animis, tantum quantum ipsi patiebantur, accepimus) sed tamen ista tua, nullum ad usum meum, tantum cognoscendi studio adductus, requiro. Nec mihi opus est Græco aliquo doctore, qui mihi pervulgata præcepta decantet, cum ipse nunquam forum, nunquam ullum iudicium aspexerit; ut Peripateticus ille dicitur Phormio; cum Annibal Carthagine expulsum Ephesum ad Antiochum venisset exul; proque eo, quod ejus nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret; cumque se non nolle dixisset; locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas de imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, cum cæteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quærebant ab Annibale, quidnam ipse de illo philosopho judicaret. Hic Pænus non optime Græce, sed tamen libere respondisse fertur, multos se deliros fenes sæpe vidisse: sed qui magis, quam Phormio, deliraret, vidisse neminem. Neque mehercule injuria: quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quam Annibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certasset, Græcum hominem, qui nunquam hostem, nunquam castra vidisset, nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi præcipiunt, videntur. Quod enim ipsi experti non sunt, id docent cæteros. Sed hoc minus fortasse errant, quod non te, ut Annibalem, sed pueros, aut adolescentulos docere conantur.

XIX. Erras, Catule, inquit Antonius. Nam egomet in multos jam Phormiones incidi. Quis enim est istorum Græcorum, qui quenquam nostrum quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt; facile omnes perceptor & perfero. Nam aut aliquid asserunt, quod mihi non displiceat: aut efficiunt, ut me non didicisse minus poeniteat. Dimitto autem eos non tam contumeliose, quam philosophum illum Annibal, & eo fortasse plus habeo etiam negotii: sed tamen est eorum doctrina, quantum ego judicare possunt,

possunt, perdidicula. Dividunt enim totam rem in duas partes, in causæ controversiam, & in quæstionis. *Causam* appellant, rem positam * in disceptatione rerum & controversia: *quæstionem* autem, rem positam in infinita dubitatione. De causa præcepta dant: de altera parte dicendi mirum silentium est. Denique faciunt quasi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere, ac pronuntiare: rem sane non reconditam. Quis enim hoc non sua sponte viderit, neminem posse apte dicere, nisi & quid diceret, & quibus verbis, & quo ordine diceret, haberet, & ea meminisset? Atque hæc ego non reprehendo: sed ante oculos posita esse dico, ut eas item quatuor, quinque, sexve partes, vel etiam septem, (quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas est ab his omnis oratio distributa. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat benevolam nobis faciamus, & docilem, & attentum. Deinde rem narrare, ita ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis. Post autem dividere causam, aut proponere: nostra confirmare argumentis, ac rationibus: deinde contraria refutare. Tum autem alii conclusionem orationis, & quasi perorationem collocant: alii jubent, antequam peroretur, ornandi, aut augendi causa, digredi: deinde concludere, ac perorare. Ne hæc quidem reprehendo: sunt enim concinne distributa: sed tamen, id quod necesse fuit hominibus expertibus veritatis, non perite. Quæ enim præcepta principiorum, & narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda. Nam & ego mihi benevolam judicem facilius facere possum in cursu orationis; quam cum omnia sunt inaudita: docilem autem, non cum polliceor me demonstraturum, sed tum, cum doceo, & explano: attentum vero, crebro tota actione excitandis mentibus iudicum, non prima denuntiatione efficere possumus.

Jam vero narrationem quod jubent verisimilem esse, & apertam, & brevem, recte nos admonent. Quod hæc narrationis magis putant esse propria, quam totius orationis, valde mihi

* *In discept.*] Lamb. in disceptatione finita rerum controversarum:

mihî videntur errare: omninoque in hoc omnis est error, quod existimant, artificium esse hoc quoddam non dissimile cæterorum; cuiusmodi de ipso jure civili hesternò die Crassius componi posse dicebat: ut genera rerum primum exponerentur, in quo vitium est, si genus ullum prætermittatur: deinde singulorum generum partes, in quo & deesse aliquam partem, & superare, mendosum est: tum verborum omnium definitiones, in quibus neque abesse quidquam decet, neque redundare.

XX. Sed hoc si in jure civili, si etiam in parvis aut mediocribus rebus doctiores assequi possunt; non idem sentio tanta hac in re, tamque immensa posse fieri. Sin autem qui arbitrantur, deducendi sunt ad eos, qui hæc docent. Omnia jam explicata & perpolita assequuntur. Sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obscuri. Sed videant quid velint, ad ludendumne, an ad pugnandum arma sint sumpturi. Aliud enim pugna, & acies: aliud ludus, campusque noster desiderat. Attamen ars ipsa ludicra armorum, & gladiatori, & militi prodest aliquid: sed animus acer, & prærens, & acutus idem atque versutus invictos viros efficit, non difficilium arte conjuncta.

Quare ego tibi oratorem sic jam instituiam, si potero, ut, quid efficere possit, ante perspiciam. Sit enim mihi ³¹ tinctus literis; audierit aliquid, legerit, ista ipsa præcepta acceperit: tentabo quid eum deceat, quid voce, quid viribus, quid spiritu, quid lingua efficere possit. Si intelligam posse ad summos pervenire: non solum hortabor, ut elaboret, sed etiam, si vir quoque mihi bonus videbitur, obsecrabo. Tantum ego in eccellente oratore, & eodem viro bono, pono esse ornamentum universæ civitati. Sin videbitur, ³² cum omnia summa fece-

³¹ *Tinctus literis*] Contra Budæum istæc explicat P. Victorius, Var. Lect. x. 17. Gru.

³² *Cum omnia summe fecerit* &c.] Ut se habet vulgata lectio *summa*, ni fallor, Cicero aliud dicit, ac dicere vult. *Omnia summa facere*, est, esse perfectum in iis rebus, quas quis aggreditur. Sed patet ex verbis sequentibus, *tamen ad mediocres* &c. non

hoc Cicero velle. Lege igitur cum Mss. Cant. Wag. Harl. & Joan. *cum omnia summe fecerit*, id est, cum omnia tentaverit obnixè, & manibus (ut ajunt) pedibusque. Fieri vero potest, ut, aliquis totis viribus conetur, nihil tamen proficiat. Passim apud Cicero occurrit, *summa* sollicitare, *summe* contendere &c. *Parcius*.

fecerit, tamen ad mediocres oratores esse venturus: permittam ipsi, quid velit; molestus magnopere non ero. Sin plane abhorrebit, & erit absurdus: ut se contineat, aut ad aliud studium transferat, admonebo. Nam neque is, qui optime potest, deferendus ullo modo est a cohortatione nostra; neque is, qui aliquid potest, deterrendus: quod alterum, divinitatis mihi cuiusdam videtur: alterum, vel non facere quod non optime possis, vel facere quod non pessime facias, humanitatis: tertium vero illud, clamare contra quam deceat, & quam possit, hominis est, ut tu, Catule, de quodam declamatore dixisti, stultitiæ suæ quam plurimos testes domestico præconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus adjuvandusque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit, ut nobis ducibus veniat eo, quo sine duce ipsi pervenimus, quoniam meliora docere non possumus.

XXI. Atque, ut a familiari nostro exordiar, hunc ego, Catule, Sulpicium, cum primum in causa parvula adolescentulum audivi, voce, & forma, & motu corporis, & reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus: oratione autem celeri & concitata, (quod erat ingenii) & verbis effervescentibus, & paulo nimium redundantibus, (quod erat ætatis) non sum aspernatus. Volo enim se efferat in adolescente secunditas: Nam facilius, sicut in vitibus, revocantur ea, quæ sese nimium profuderunt, quam, si nihil valet materies, nova sarmenta cultura excitantur; ita volo esse in adolescente, unde aliquid amputem: non enim potest in eo esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum. Vidi statim indolem, neque dimisi tempus, & eum sum cohortatus, ut forum sibi ludum putaret esse ad dicendum: magistrum autem, quem vellet, eligeret: me quidem si audiret, L. Crassum. Quod iste arripuit, & ita sese facturum confirmavit, atque etiam addidit, gratiæ scilicet causa, me quoque sibi magistrum futurum. Vix annus intercesserat ab hoc sermone cohortationis meæ, cum iste accusavit G. Norbanum, defendente me. Non est credibile, quid interesse mihi